

УДК 336.717.13

Корецька Н.І., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

У статті здійснено узагальнення поглядів вчених щодо впливу факторів на ринок платіжних карток. Представлено авторську класифікацію факторів, що впливають на: збільшення кількості та якісну характеристику держателів платіжних карток; забезпеченість інфраструктурою обслуговування платіжними картками; інтенсивність використання платіжних карток; безпечність обслуговування платіжними картками. Детально розглянуто вплив кожної групи факторів на функціонування ринку платіжних карток.

Ключові слова: ринок платіжних карток, платіжна картка, фактори, що впливають на функціонування ринку платіжних карток.

Ключові слова: ринок платіжних карток, платіжна картка, фактори, що впливають на функціонування ринку платіжних карток.

Koretska N.

FACTORS AFFECTING ON THE FUNCTIONING OF THE MARKET OF PAYMENT CARDS

Conducted in the article generalization of views scientists about the impact of factors on the market of payment cards. Submitted by the author classification factors that affect: increase the number and quality characteristics of cardholders; provision of infrastructure maintenance payment cards; intensity of use of payment cards; safety maintenance payment cards. Are considered in detail the impact of each factor on the functioning of the payment card market.

Корецкая Н. И.

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ РЫНКА ПЛАТЕЖНЫХ КАРТ

В статье осуществлено обобщение взглядов ученых относительно влияния факторов на рынок платежных карт. Представлена авторская классификация факторов, влияющих на: увеличение количества и качественную характеристику держателей платежных карт; обеспеченность инфраструктурой обслуживания платежными картами; интенсивность использования платежных карт; безопасность обслуживания платежными картами. Подробно рассмотрено влияние каждой группы факторов на функционирование рынка платежных карт.

Ключевые слова: рынок платежных карт, платежная карточка, факторы, влияющие на функционирование рынка платежных карт.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Нині в Україні ринок платіжних карток є одним із сегментів, який найбільш динамічно розвивається. При цьому експерти вказують на значний потенціал для його подальшого розвитку в умовах підвищення якості послуг і зниження тарифів з їх обслуговування.

На думку зарубіжних фахівців, динаміка розвитку ринку платіжних карток в Україні перевершила найсміливіші очікування: картковий бізнес сьогодні не лише довів свою перспективу, але й став невід'ємним елементом комплексу банківських послуг.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Окремі аспекти щодо факторів, які впливають на функціонування ринку платіжних карток у висвітлені у працях І.Біломістної, А.Висящева, А.Карася, Р.Капралова, К.Катюха, В.Кравця, І.Краснова, Т.Левицької, В.Платонові, О.Сокольської, В.Сословського, Є.Терехова, А.Топоровської, В.Успенко, В.Харченка, В.Черномор, В.Шевалдіної, Д.Яблонівського. Однак вчені переважно розглядали фактори, що впливають на функціонування ринку платіжних карток в цілому, в той час, як факторам, що впливають

конкретно на: збільшення держателів платіжних карток та їхню якісну характеристику; раціональність розміщення інфраструктури обслуговування платіжними картками; інтенсивність використання платіжних карток та зменшення ризикованості обслуговування платіжними картками, приділялась недостатня увага.

Цілі статті . Здійснити узагальнення поглядів вчених щодо впливу факторів на ринок платіжних карток; сформуванню авторську класифікацію факторів, що впливають на: збільшення кількості і якісну характеристику держателів платіжних карток; забезпеченість інфраструктурою обслуговування платіжними картками; інтенсивність використання платіжних карток; безпечність обслуговування платіжними картками; детально розглянути вплив кожної групи факторів на функціонування ринку платіжних карток.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Функціонування ринку платіжних карток в Україні зумовлене конкуренцією, яка постійно зростає: потребою у впровадженні нових, якісних банківських продуктів. Він характеризується високими темпами їхньої емісії, збільшенням обсягів операцій населення та зростанням спектру послуг з їх використанням. Однак ринок платіжних карток стикається з багатьма проблемами (як внутрішніми, так і зовнішніми), які як негативно, так і позитивно впливають на його функціонування.

Здійснено узагальнення поглядів вчених щодо впливу факторів на ринок платіжних карток в табл. 1.

Таблиця 1

Вплив факторів на функціонування сучасного ринку платіжних карток з погляду вчених та практиків *

Автор / група авторів	Фактори впливу	Позитивний вплив	Негативний вплив
1	2	3	4
А. Карась [1, с. 6]	інтенсивний розвиток інтернет-технологій, електронного бізнесу, системи закупівель через мережу Інтернет	+	
	відсутність ефективного правового поля для роботи в мережі Інтернет		+
	слабо розвинута інфраструктура ринку платіжних карток		+
	жорстка, несумлінна конкуренція		+
Т. Левицька [2, с. 234]	законодавча неврегульованість операцій із платіжними картками		+
	недостатній рівень розвитку інфраструктури ринку платіжних карток;		+
	несумлінна конкуренція щодо тарифної політики з боку деяких банків		+
А. Висящев [3]	розвиток інтернет-технологій, активне впровадження Інтернет-банкінгу	+	
І. Краснова, В. Шевалдіна [6, с. 77–82]	якісно сформована та ефективно діюча законодавча база та нормативно-правове забезпечення	+	
	налагоджені відносини між емітентами та держателями карток	+	
	високий рівень доходів населення та можливість здійснення ними оплати різноманітних товарів та послуг	+	
	високий рівень фінансової грамотності населення	+	
	прискорена адаптація банківської комп'ютерної та телекомунікаційної технології	+	
О. Сокольська [4, с. 45]	неякісний зв'язок		+
	обмежені можливості авторизаційних центрів (слабке та застаріле програмне забезпечення)		+
	відсутність уніфікованого підходу до відносин з банками-агентами		+

продовження таблиці 1

1	2	3	4
Р. Капралов [5, с. 77–82]	підвищення рівня екологічної свідомості громадян і збереження навколишнього середовища за рахунок зниження екологічного навантаження	+	
І. Біломістна, В. Сословський [7, с. 99]	наявність та розгалуженість інфраструктури платіжної системи	+	
	інформованість населення про призначення та можливості платіжних карток	+	
В. Черномора	зростання рівня розширення мережі Інтернет та поширення	+	

[8, с. 283]	електронних розрахунків в сфері електронної комерції		
	масштабність тіньової економіки		+
	недосконалість діючого законодавства, його невідповідність потребам ринку		+
К. Катюха, В. Успенко [9, с. 283]	низький рівень купівельної спроможності населення		+
	незацікавленість населення в користуванні платіжними картками		+
	недостатність розвитку інфраструктури обслуговування платіжних карток		+
	необхідність значних капіталовкладень для впровадження карткових розрахунків		+
Н. Кузьмич [10]	потреба у додаткових витратах на придбання, обслуговування обладнання та навчання персоналу		+
	зручність та можливість швидкої оплати товарів у торговій мережі за використанням платіжних карток	+	
	наявність вигідних програм лояльності від платіжних систем та банківських установ для власників платіжних карток	+	
	можливість проводити та відслідковувати платежі вдома за допомогою системи Інтернет-банкінг	+	
	безпеку та надійність сучасних систем захисту при використанні платіжних карток	+	
	недостатня забезпеченість торгових точок платіжними терміналами		+
	низький рівень обізнаності потенційних клієнтів щодо можливостей та переваг використання платіжних карток		+
С. Кирюхін [9]	значна кількість банкоматів, що сприяє швидкому зняттю коштів з рахунків		+
	недостатня довіра населення до банківських установ		+
	активна діяльність банківських установ, які постійно розвивають свої еквайрингові мережі	+	
І. Курдельчук [11, с. 292–298]	«освітня програма», яку проводять працівники банків зі своїми клієнтами	+	
	низький рівень фінансової грамотності клієнтів		+
	значна частка незаконних операцій з використанням платіжних карток		+

* сформовано авторами

Розгляд поданих підходів до класифікації факторів свідчить про те, що вчені концентрували свою увагу на всіх факторах в цілому, що впливають на функціонування ринку платіжних карток, при цьому виділяючи то негативний, то позитивний їх вплив. Проте, дослідженню факторів, що впливають конкретно на: збільшення кількості та якісну характеристику держателів платіжних карток; забезпеченість інфраструктурою обслуговування платіжними картками; інтенсивність використання платіжних карток; безпеку обслуговування платіжними картками, приділялась недостатня увага. Тому представимо авторську класифікацію факторів, що впливають на ефективність функціонування ринку платіжних карток (рис. 1).

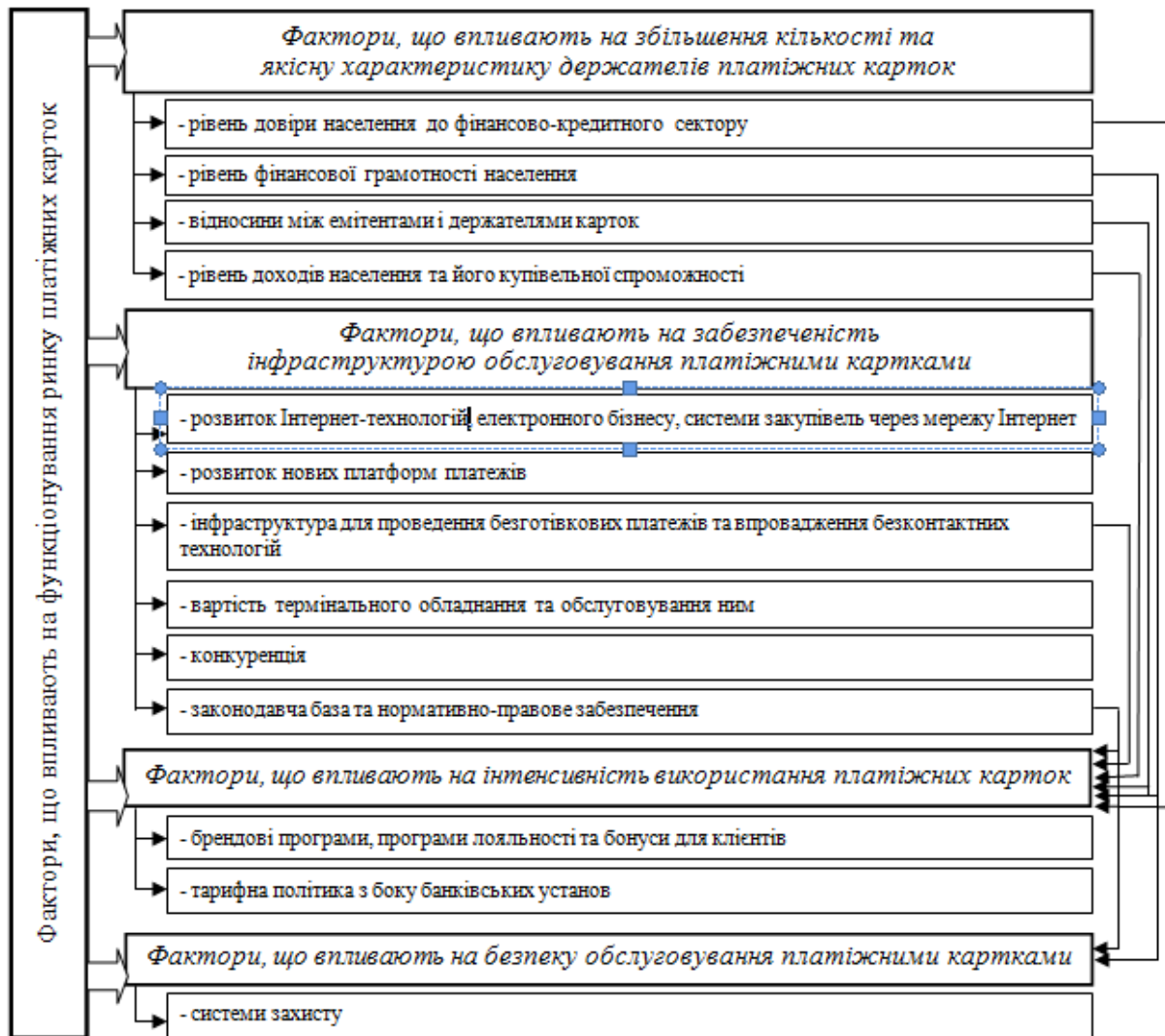

Рис. 1. Класифікація факторів, що впливають на функціонування ринку платіжних карток *

* сформовано авторами

Розглянемо детальніше вплив кожної групи факторів на функціонування ринку платіжних карток.

До групи фактори, що впливають на збільшення та якісну характеристики держателів платіжних карток відносяться: рівень довіри населення до фінансово-кредитного сектору; рівень фінансової грамотності населення; відносини між емітентами і держателями карток; рівень доходів населення та його купівельної спроможності.

Нині питання *рівня довіри до фінансово-кредитного сектору* постає надзвичайно гостро. В Україні, на жаль, досі зберігається одна тенденція – недовіра до фінансово-кредитного сектору економіки з боку клієнтів, зокрема фізичних осіб. Населення продовжує забирати свої заощадження з депозитних рахунків. А все, що люди не можуть забрати з банків у готівковій формі, вони забирають у безготівковій – шляхом оплати за товари і послуги. У більшості банків до депозитів прив'язана платіжна карта, на яку автоматично перераховуються відсотки. Обмеження на видачу встановлені, як правило, тільки на зняття готівкових коштів, на безготівкові розрахунки обмежень немає, ось населення і користується цим.

Також на забезпечення ефективного розвитку ринку платіжних карток в Україні впливає *рівень фінансової грамотності населення*. Результати першого всеукраїнського соціологічного дослідження Агентства США з міжнародного розвитку в Україні USAID

«Фінансова грамотність та обізнаність в Україні» показали, що більшість населення має низький рівень фінансової обізнаності.

Крім того, швидкість поширення банківських послуг в Україні є низькою (попри всі старання менеджерів та маркетологів). Більшість громадян користуються лише базовими фінансовими послугами, серед яких: оплата комунальних послуг; користування банківським рахунком і частково платіжною карткою (зарплатний чи соціальний проект); проведення платежів через термінали платіжних систем; споживчий кредит та інше [12]. При цьому українці не зацікавлені в отриманні більшого обсягу інформації про фінансові продукти. Це можна пояснити низкою причин: брак коштів для здійснення інвестицій, слабка довіра до банків та держави, нерозуміння того, як користуватися фінансовими послугами, зокрема і платіжною картою [5, с. 81].

На протипагу вище наведеному банківські установи роблять усе можливе для підвищення грамотності населення: використовують рекламу з корисною інформацією, вводять нові посади працівників-консультантів, які працюють з користувачами тощо.

Проте, варто відзначити, що все більша частка населення дізнається про те, що безготівкові розрахунки – зручно, швидко і безпечно. І починає використовувати карти за прямим призначенням – розраховуються ними за покупки, а не лише знімають готівку в банкоматі. Таким чином, рівень фінансової грамотності населення постійно підвищується.

Важливе значення для потенційних держателів платіжних карток має налагодження відносин між ними та емітентами.

Так, на адресу НБУ надходить багато скарг від громадян України стосовно виникнення спорів між клієнтами і банками щодо неналежного виконання працівниками банків операцій із використанням платіжних карток. А оскільки невиконання або неналежне виконання банками договірних зобов'язань негативно впливає на стан довіри населення до банківської системи, призводить до скорочення безготівкових розрахунків та до відмови громадян використовувати платіжні картки [13], то банківські установи (згідно вимог гл. 9, ст. 55 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [14]) зобов'язані докладати максимальних зусиль задля уникнення конфлікту інтересів працівників банку та їхніх клієнтів.

Світові та вітчизняні тенденції через рівень цін та процентних ставок впливають на рівень доходів населення та його купівельну спроможність. Так, у період економічного підйому при зниженні рівня інфляції рівень безробіття зменшується, а доходи населення зростають, що приводить до підвищення купівельної спроможності населення (купівлі більших обсягів товарів і послуг) та зростання шансу використання населенням у своєму повсякденному житті платіжних карток. І навпаки, у період економічного спаду рівень безробіття зростає, а купівельна спроможність населення знижується, що впливає на можливість розрахунків за допомогою платіжних карток [5, с. 78]. Саме тому цей фактор підвищують можливості та здатність наявних і потенційних клієнтів здійснювати оплату різноманітних товарів та послуг, а отже позитивно впливають на функціонування ринку платіжних карток.

До групи факторів, що впливають на забезпеченість інфраструктурою обслуговування платіжними картками, відносяться: розвиток інтернет-технологій, електронного бізнесу, системи закупівель через мережу Інтернет; розвиток нових платформ платежів; інфраструктура для проведення безготівкових платежів та впровадження безконтактних технологій; вартість термінального обладнання та обслуговування ним; конкуренція; законодавча база та нормативно-правове забезпечення.

У цілому розвиток інфраструктури ринку платіжних карток в Україні (POS-термінали, імпринтери та банкомати) відповідає темпам зростання кількості банківських карток. Проте більше половини цієї інфраструктури припадає на високорозвинуті регіони країни. Водночас такий регіональний дисбаланс щодо розподілу інфраструктурних об'єктів дає підстави сподіватися на збільшення обсягів безготівкових роздрібних платежів і банківського самообслуговування в майбутньому за умов поліпшення інфраструктури в регіонах [15, с. 21].

Розвиток інтернет-технологій, електронного бізнесу, системи закупівель через мережу Інтернет дозволяє збільшити швидкість проведення операцій, а відтак і збільшити кількість клієнтів банку. Проте, ринок платіжних карток функціонує під впливом розвитку, а швидкість цього розвитку залежить від готовності банків інвестувати в інформаційні технології. На жаль не всі банки України готові вкладати великі кошти для розвитку новинок. Одним із наслідків цього є банкрутство та ліквідація багатьох вітчизняних банківських установ.

Але варто відмітити, що завдяки розвитку мережі Інтернет співпраця клієнта і банківської установи стає більш оперативною. Так, удосконалене обладнання, що обслуговує платіжну картку і розвиток інфраструктури ринку платіжних карток прискорює безготівкові операції, що робить їх більш зручними для покупців; збільшує привабливість карток як платіжного засобу; створює сервіс, що орієнтований на клієнтів банку.

Для фінансово підкованого споживача головним є не вартість, а зручність використання: хтось стоїть в черзі в ошадкасах, щоб оплатити комунальні послуги, а хтось платить через Інтернет без черги за певні комісійні, але при цьому економлячи свій час і нерви [16]. Проте, нині важливу роль саме відіграють технології самообслуговування клієнтів банків, або так звані альтернативні канали продажів. Активне впровадження зазначених технологій у практику обслуговування клієнтів банків об'єктивно сприятиме збільшенню обсягів безготівкових розрахунків, зокрема роздрібних платежів [15, с. 20]. І вкрай важливим у сучасних умовах є те, що на ринку дистанційного банківського обслуговування відбуваються якісні зміни, які дозволяють клієнтам користуватися послугами цього сервісу в будь-якій точці світу, використовуючи будь-який канал зв'язку з банком. Світові тенденції свідчать, що нові платформи платежів стають поширеним способом обслуговування більшості клієнтів банків. Розробка і активне їх впровадження підвищать якість нових платформ платежів та дозволять охопити якомога більшу частку клієнтів. При цьому варто зазначити, що саме безпосередній попит споживачів (з огляду на постійне зростання доступності Інтернету, мобільного банкінгу тощо) зумовлює активний розвиток нових платіжних технологій [15, с. 22].

Отже, на нашу думку, саме *розвиток нових платформ платежів* дозволять банкам більш оперативно і якісно здійснювати операції, спрощувати проведення розрахунків для населення, створювати умови для просування банківських послуг у регіони з недостатньо розвинутою інфраструктурою обслуговування.

Нині безготівкові форми розрахунків стають все більш популярними серед жителів України – громадяни стали частіше розраховуватися картками, ніж користуватися банкоматами. Так, у 2014 році частка безготівкових операцій у загальному обсязі операцій з картами досягла рекордних 61% та 30% по сумах транзакцій, збільшившись з початку року на 17% та 13% відповідно.

Сьогодні кожна третя гривня в Україні витрачається безготівково. Таке зростання кількості платіжних операцій, виконаних за допомогою банківських карт, обумовлений кількома причинами – як підвищенням рівня фінансової грамотності населення, так і розумінням того, що банківська карта – це універсальний і зручний інструмент для розрахунків у торговельних мережах та мережі Інтернет. Крім того нині в Україні активно розвивається *інфраструктура для проведення безготівкових платежів*: за останній рік кількість торговельних платіжних терміналів в Україні збільшилася на 8%, а підприємств, що користуються послугою еквайрингу, – на 17%.

Погоджуємося з думкою працівників НАБУ, що інвестиції в розвиток інфраструктури карткового бізнесу є на часі. Вони не лише сприятимуть покращенню якості обслуговування існуючих клієнтів, а й забезпечать «запас міцності» з урахуванням тенденції зростання кількості безготівкових операцій.

Тому сучасною особливістю сфери ринку платіжних карток є виникнення й укрупнення торговельних мереж, що вимагає активної співпраці фінансово-кредитних установ і торговельних підприємств з встановлення термінального обладнання. Так, їм

необхідно розширювати мережу безготівкових пристроїв, і особливо у торговельних мережах, оскільки ще не всюди населення може розраховуватись платіжною карткою.

Крім того, власникам торговельних підприємств необхідно стежити за змінами в законодавчій базі країни, зокрема, за змінами до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [17], який регламентує обов'язкове встановлення платіжного терміналу та забезпечення клієнту права вибору розрахунку.

Вибір підприємством технологій платежу в першу чергу залежить від виду діяльності торговця – потрібні йому стаціонарні чи мобільні моделі, які можуть працювати автономно без підключення до електромережі, що дозволяє швидко і якісно розрахувати клієнта в зручному для нього місці, наприклад за столиком кафе чи ресторану (або ж надання послуг з перевезення пасажирів (таксі), продаж товарів із доставкою і розрахунком за товар безпосередньо за адресою клієнта тощо).

Отже, підприємства торгівлі та сервісу (супермаркети/гіпермаркети, АЗС, мережі швидкого харчування тощо) переважно зацікавлені у встановленні платіжного обладнання, що дозволить обслуговувати як звичайні чіпові карти з магнітною смугою, так і карти з підтримкою безконтактної технології оплати (Visa payWave і MasterCard PayPass). А оскільки для них принципово важливою є швидкість обслуговування покупців, то *впровадження безконтактних технологій* викликає з їх боку особливий інтерес.

Нині, коли в умовах постійних змін на ринку платіжних карток населення ретельно ставить до своїх витрат, і дуже цінує свій час, їм найбільше підходять карти з новітніми безконтактними технологіями, що дозволяють проводити платежі в лічені секунди одним дотиком. Так само свій вплив надає і розвинена платіжна інфраструктура: якщо ще рік тому важко було знайти термінал з прийому безконтактної картки, то вже сьогодні це не є проблемою. Звичайно, зараз мова йде лише про великі центри, але в тому, що це дійде і до маленьких міст – немає ні якого сумніву.

Отже, торговельні підприємства у співпраці з банківськими установами повинні активно розширювати мережу POS-терміналів у торгових мережах. Так, якщо споживач буде розуміти, що скрізь зможе з легкістю розраховатися карткою, то відповідно буде віддавати перевагу безготівковим розрахункам і активно здійснюватиме операції з використанням платіжної картки.

Традиційно в Україні банківські установи самостійно купують і надають обладнання для еквайрингу. Хоча в Європі навпаки – обладнання, яке потім вже підключається до банку, самостійно купують саме торговельні підприємства. Однак ринок в Україні також поступово рухається до цієї моделі.

Раніше магазини неохоче використовували еквайрингове обслуговування, оскільки введення розрахунків за допомогою платіжних карток фактично означає детінізацію доходів підприємств і автоматичне зростання податкових відрахувань. Починаючи з 2006 року, торговці активізувалися, з'явився попит на цю послугу, кількість POS-терміналів у торговельних мережах почала стрімко зростати. Проте, за статистикою НБУ, лише близько третини мереж перейшли на безготівкову форму платежів. Основними причинами повільного переходу є невеликий попит на безготівкові платежі з боку населення і висока *вартість термінального обладнання та обслуговування ним* [18; 19, с. 494].

Однак і банки, і торговельні мережі відзначають, що еквайрингове обслуговування є взаємовигідним для всіх. По-перше, реалізація еквайрингу є формою лояльності по відношенню до клієнтів, які самі обирають зручний для них спосіб оплати. По-друге, незаплановані покупки та можливість оплати кредитними картками збільшують торговельний оборот мережі. По-третє, зменшуються ризики прийняття фальшивих банкнот, витрати на інкасацію, відбувається оптимізація грошових потоків. При цьому банки беруть на себе значну частину витрат за проектами: вартість термінального обладнання, його інтеграція, супроводження та підключення; розрахунки з банками-емітентами та міжнародними платіжними системами, навчання персоналу в торговельних мережах, підтримка і супроводження проекту та ін. [18; 19, с. 494–495].

Основною з причин значної питомої ваги операцій зі зняття готівки є відсутність

стимулів для підприємств торгівлі та сфери послуг щодо встановлення обладнання для здійснення таких розрахунків внаслідок необхідності здійснення значних капітальних витрат на придбання терміналів [15, с. 21]. Так, придбання і утримання POS-терміналу лягає на плечі підприємця. Обладнання ввозиться з-за кордону та обходиться в середньому в 5–10 тис. грн. Крім того, з кожної операції магазин платить банку комісію в розмірі близько трьох відсотків. Наприклад, якщо уявити, що десять відсотків покупок буде проводитися через такий термінал, то при середньому річному обороті невеликої торговельної точки на рівні півтора мільйонів гривень втрати на комісіях складуть до 5 тис. грн. А це місячна зарплата кваліфікованого менеджера торговельної мережі [20]. Тому для збільшення значущості безготівкових розрахунків потрібні стимули: як споживачам, так і торговельним підприємствам. І державна підтримка у цьому процесі повинна виражатися не лише в законодавчих ініціативах, але і в пільговому оподаткуванні для підприємств, які приймають картки до оплати, зменшенню вартості термінального обладнання тощо.

Крім того, входження банків до мережі магазинів не є чимось унікальним, це практика, що гарно зарекомендувала себе на ринках Східної та Західної Європи. Лідирують у наданні кредитів мережні гіпермаркети побутової техніки, динамічно розвиваються мережі з продажу мобільних телефонів та цифрової техніки. Кількість точок продажу споживчих кредитів можна значно збільшити за рахунок партнерства з продовольчими торговельними мережами, про що свідчить загальна кількість магазинів у сегменті та динаміка відкриття нових торговельних площ. За таких умов спільні програми лояльності між банками та торговельними мережами стають ще більш затребуваними з боку клієнтів [19, с. 495].

Сьогодні спостерігається гостра конкуренція банків щодо їхньої боротьби за нові сегменти ринку карткового бізнесу. Зацікавленість клієнтів у надійному і зручному засобі розрахунку стимулює діяльність банків у наданні різноманітних якісних послуг і продуктів та значно впливає на зростання банківської конкуренції за нові сегменти ринку карткового бізнесу. Так, стандартною для України є ситуація, коли найгостріша конкуренція спостерігається у великих національних та регіональних торговельних мережах, які спеціалізуються на продажах аудіо-, відео- та побутової техніки, тоді як багато локальних магазинів залишаються без особливої уваги банкірів [19, с. 493].

Великі торговельні мережі викликають у банківських установ підвищений інтерес. Перш за все, це їх увагу привертає великий потік споживачів у продовольчих магазинах (від 800 тис. до 1 млн. покупців на місяць). Другою причиною є необхідність диверсифікації кредитного портфеля як у частці продукту, так і в частці каналів продажу, а третьою – намагання бути ближче до споживача [20; 19, с. 493].

Таким чином, сьогодні на ринку платіжних карток спостерігається гостра конкуренція банківських установ за перерозподіл клієнтської бази, оскільки в країні з кожним роком зростає частка населення, зацікавленого у надійному і зручному засобі розрахунку, що, відповідно, стимулює банківські установи до розвитку та впровадження нових різноманітних якісних послуг і продуктів.

Значний вплив на сталий розвиток ринку платіжних карток виявляють політико-правові фактори. Вони тісно переплітаються між собою, оскільки під впливом політичної обстановки у країні, формується законодавча база та нормативно-правове забезпечення, яке регламентує діяльність на ринку платіжних карток, а також відносини між емітентами та держателями карток [6, с. 319].

В Україні діяльність банків у сфері карткового бізнесу, а саме емісії здійснення операцій із використанням платіжних засобів, регулюється на підставі таких нормативно-правових актів: законів України «Про НБУ» [21], «Про банки і банківську діяльність» [22], «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [17], Положенням про здійснення операцій з використанням спеціальних платіжних засобів, затвердженим постановою Правління НБУ [23], Положенням «Про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем», затвердженим Постановою Правління НБУ [24], іншими нормативно-правовими актами України, у тому числі нормативно-правовими актами НБУ.

Проте, не зважаючи на достатню кількість законодавчих актів України, що регулюють ринок платіжних карток, існує потреба в їхньому оновленні: вдосконаленні правових засад у сфері безготівкових розрахунків, запровадженні єдиного підходу до державного регулювання діяльності платіжних систем тощо. Тобто, на законодавчо-нормативному рівні потрібно створити такі умови, що сприятимуть збільшенню частки безготівкових розрахунків і зменшенню витрат на підтримання готівкових.

До групи факторів, що впливають на *інтенсивність використання платіжних карток*, відносяться: рівень довіри населення до фінансово-кредитного сектору; рівень фінансової грамотності населення; відносини між емітентами і держателями карток; рівень доходів населення та його купівельної спроможності; інфраструктура для проведення безготівкових платежів та впровадження безконтактних технологій; законодавча база і нормативно-правове забезпечення; брендові програми, програми лояльності та бонуси для клієнтів; тарифна політика з боку банківських установ.

Сума та кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, щороку зростає, підтверджуючи, зокрема, зростання популярності безготівкових платежів, що є загальносвітовою тенденцією.

Працівники НБУ стверджують, що користувачі платіжних карток все більше довіряють безготівковій формі розрахунків, оскільки це зручно, безпечно й економічно. Так, за останніх 10 років сума операцій за безготівковими платежами зросла у 46 разів, що свідчить про інтенсивність використання клієнтами платіжних карток, а, отже, обумовлює об'єктивну необхідність проведення просвітницьких заходів серед населення з метою підвищення *рівня довіри населення до фінансово-кредитного сектору та його фінансової грамотності*.

Для покращення показника інтенсивності використання населенням платіжних карток необхідно сприяти покращенню *відносин між емітентами та держателями платіжних карток*, що, в свою чергу, потребує здійснення ряду заходів з: забезпечення ефективного управління процесу спілкування, що вплине на зміцнення зв'язків; покращення рівня сервісу обслуговування; удосконалення методів і засобів обміну інформації; підвищення компетентності і професіоналізму персоналу банків тощо.

Також на інтенсивність використання населенням платіжних карток впливає *рівень доходів населення і його купівельної спроможності та інфраструктура для проведення безготівкових платежів і впровадження безконтактних технологій*. Оскільки ці зазначені фактори впливають на кількість активних платіжних карток та кількість і суми операцій, що здійснюються з використанням платіжної картки.

Широкий спектр нормативно-правового регулювання операцій з використанням платіжних карток в переважній більшості є імперативними фінансово-правовими нормами, що негативно відображається на інтенсивності здійснення цих розрахунків населенням та встановлює суперечливі правила здійснення таких розрахунків. А оскільки операції з використанням платіжних карток займають приблизно 65% усіх розрахунків у вітчизняному господарському обороті, то *законодавча база і нормативно-правове забезпечення* потребують детального розгляду, системного аналізу та удосконалення.

Головною причиною збільшення обсягу безготівкових платежів є дорослішання українського ринку платіжних карток. І банківські установи активно працюють над тим, щоб така позитивна динаміка продовжувалася. Вони разом з торговими підприємствами розробляють нові продукти і проводять промо-компанії, які стимулюють споживачів до оплати покупок картками. Отже, відсоток збільшення кількості безготівкових платежів залежить від самих банківських установ – від впровадження ними *брендових програм, програм лояльності та бонусів для клієнтів*, які оплачують покупки карткою.

Тарифна політика з боку банківських установ теж є важливим фактором, що впливає інтенсивність використання населенням платіжних карток.

Тарифи на ринку банківських послуг, як і на будь-яких інших ринках, формується під впливом ряду факторів: рівень попиту на банківські послуги; собівартість; канали продажу

та місцезнаходження продавців і покупців; податкова система; стан конкурентної ситуації у цілому на ринку банківських послуг; цінові стратегії банків [25, с. 43].

Нині тарифи на обслуговування залишаються однією з небагатьох стабільних статей доходів банків, і відповідно примусове зниження вартості платіжних послуг. І хоча більшість банків тримають свої тарифи на обслуговування операцій з використанням платіжних карток в ринкових межах, проте деякі банківські установи ними маніпулюють. До того ж, за словами самих банкірів, вони готові брати з клієнта за обслуговування «рівно стільки, скільки той готовий заплатити – ні більше, ні менше». Іншими словами, хороший банківський менеджмент повинен передбачати зважену цінову політику, згідно з якою банки не зможуть собі дозволити втратити клієнта через неринково завищені тарифи на обслуговування операцій з використанням платіжних карток.

До групи факторів, що впливають на *безпеку обслуговування платіжними картками*, відносяться: рівень фінансової грамотності населення; законодавча база та нормативно-правове забезпечення; системи захисту.

Сучасні платіжні системи є важливою частиною економічної і фінансово-кредитної інфраструктури країни, а їх ефективність та безпека мають вирішальне значення для функціонування економіки і забезпечення фінансової стабільності [26, с. 169].

Саме, тому працівники банків та навчальних закладів фінансового спрямування повинні здійснювати діяльність з підвищення *рівня фінансової грамотності населення* щодо здійснення операцій із використанням платіжних карток (у тому числі мобільних платежів), що, в свою чергу, сприятиме дотриманню клієнтами правил безпеки. Так, в процесі навчання населення починає усвідомлювати, що відповідальність, уважність і дотримання правил безпеки під час здійснення операцій з використанням платіжних карток, постійний контроль за рухом власних коштів, оновлення антивірусного програмного забезпечення на персональному комп'ютері, своєчасне інформування банку про втрату платіжної картки (або її даних) і нерозголошення персональних даних – це запорука збереження власних заощаджень, а також ефективна протидія можливості проведення несанкціонованих дій / сумнівних операцій невстановленими особами з використанням даних карток.

Оскільки законодавча база та нормативно-правове забезпечення операцій з використанням платіжних карток є суттєвим фактором забезпечення безпечних умов їх здійснення, то вони мають постійно вдосконалюватись і синхронно змінюватись відповідно до змін інших складових інфраструктури карткових технологій (технічної та технологічної бази, телекомунікаційного середовища тощо). І безперечно, зміни до законодавчих актів, що регулюють процес здійснення операцій з використанням платіжних карток, повинні бути спрямовані на підвищення рівня їх безпеки.

Важливою складовою стратегії безпечного обслуговування споживачів платіжними картками є розробка і впровадження сучасних *систем захисту*.

З метою зниження ризиків, що виникають під час здійснення операцій з використанням платіжних карток, необхідно постійно розробляти, вдосконалювати та впроваджувати системи захисту всіх учасників карткових операцій (власників карток, банків, платіжних організацій [27]), що дозволить максимально захистити споживачів від не санкціонованого доступу, від незаконного списання коштів із їхніх рахунків тощо.

При чому оновленими системами захисту повинні забезпечуватись як операції в торговий точках (зокрема, за картками з чіпами), так і операції зі зняття готівки в банкоматах, мобільні та інтернет-платежі.

Системи захисту повинні: розроблятися спільно з емітентами карток і регуляторами; виходити за межі можливих на сьогодні загроз; боротися з платіжним шахрайством поряд із токенизацією, біометрією і платежами в режимі реального часу тощо.

Висновки. Отже, на функціонування ринку платіжних карток впливають різні групи факторів, які взаємопов'язані та взаємообумовлені. Визначення сили та напрямку їх впливу є необхідною передумовою ефективного функціонування ринку платіжних карток.

Але, перш, ніж приступити до аналізу, доцільним вважаємо вивчення міжнародного досвіду функціонування ринку платіжних карток з метою порівняння його з вітчизняним.

Список використаних джерел:

1. Карась А. Новое в использовании платежных карточек и открытии счета / А. Карась // Все о налогах. – 2008. – № 5. – С. 5–7.
2. Левицька Т. В. Особливості використання сучасних інформаційних технологій і платіжних карток у банківській системі / Т. В. Левицька // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 10. – С. 233–238.
3. Висящев А. Вытеснит ли Интернет-банкинг филиальные сети / А. Висящев // Банковское дело в Москве. – 2010. – №8 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.bdm.ru
4. Сокольська О. Стратегічне та оперативне планування на ринку платіжних карток / О. Сокольська // Вісник Національного банку України. – 2009. – №9. – С. 44–47.
5. Капралов Р. О. Вплив макросередовища на функціонування ринку банківських платіжних карток в Україні / Р.О.Капралов // Бізнесінформ. – 2013. – №8. – С. 317–324.
6. Краснова І. В. Фактори впливу на розвиток ринку платіжних карток в Україні / І.В.Краснова, В.Г.Шевалдіна // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – №2 (22). – С. 76–86.
7. Біломістна І. І. Фактори впливу на розвиток картовкової платіжної системи України / І.І.Біломістна, В.Г.Сословський // Банківська справа. – 2013. – №1(109). – С. 98–109.
8. Черномор В. О. Сучасний стан та перспективи розвитку платіжних систем в сфері електронної комерції / В.О.Черномор // Фінансовий простір. – 2015. – № 1 (17). – С. 283–289.
9. Катюха К. О. Аналіз стану та розвитку ринку платіжних карток / К.О.Катюха, В.І.Успенко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2012. – № 2 (18). – С. 34–36.
10. Харько О. Українці більше користуються платіжними картками / О.Харько // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/3949/art/1337627479.html>
11. Курдельчук І. А. Ризики у сфері банківського картового бізнесу / І.А.Курдельчук // Економічний простір. – 2009. – № 23/1. – С. 292–298.
12. Моніторинг ситуації у соціальній сфері в Україні за грудень 2012 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=222:-2012-&catid=17:2012-06-10-20-44-31&Itemid=24#_ftnref9
13. Лист банкам України №25-312/206-1177 від 27.01.2009 р «Про неякісне обслуговування держателів платіжних карток» // Департамент платіжних систем НБУ.
14. Закон України «Про банки і банківську діяльність» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – №5–6 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page6>
15. Міщенко В. Розвиток безготівкових роздрібних платежів і технологій самообслуговування клієнтів банків в Україні / В.Міщенко, М.Ніконова // Вісник Національного банку України. – 2013. – №1. – С. 20–25.
16. Вигідні пропозиції з випуску карт, зростання популярності безготівкових розрахунків / Prostobank.ua // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://groshi-v-kredit.org.ua/vyhidni-propozytsijji-z-vypusku-kartzrostannya-populyarnosti-bezhotivkovyih-rozrahunkiv.html>
17. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/234614?test=XX7MfyrCSgkyKtulZiWVpRp.HI4LIs80msh8Ie6>
18. Федоренко Н. М. Банківське обслуговування мережних клієнтів / Н.М.Федоренко, О.Г.Марушева // Зб. наук. пр. «Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг». – Вип. 2(12). – Харків : ХДУХТ, 2010. – 663 с. – С. 491–495.
19. Харламов П. Операція «термінал» / П.Харламов. – 21.02.2012. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/270210/operatsiya-terminal>
20. Владимірова І. Г. Компанії майбутнього: організаційний аспект / І.Г.Владимірова // Менеджмент за рубежом. – 2009. – № 2. – С. 21–24.
21. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.99 №679 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.kiev.ua
22. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. №2121 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>
23. Постанова Правління НБУ «Про здійснення операцій з використанням спеціальних платіжних засобів» від 30 квітня 2010 р. №223 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.kiev.ua
24. Постанова Правління НБУ від 25 вересня 2007 року №348 «Положення про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.kiev.ua
25. Топоровська А. М. Тарифне обслуговування операцій банку з платіжними картками / А.М.Топоровська // Економічний часопис-XXI. – 2010. – №5–6. – С. 42–47.
26. Біломістна І. І. Нормативно-правові засади регулювання ринку банківських платіжних карток в Україні / І.І.Біломістна, Є.І.Спірін // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – №1(16). – С.169–173.
27. Страхарчук А. Я. Інформаційні системи і технології в банках : навч. посібн. / А.Я.Страхарчук, В.П.Страхарчук. – К. : УБС НБУ; Знання, 2007. – 515 с.

Рецензент д.е.н., професор Вавдіюк Н.С.